

*Людмила Гнатенко (Киев, Украйна),
Стоянка Бабалиевска (София, България)*

ПРОЛОЖНОТО ЖИТИЕ НА СВ. КИРИЛ ФИЛОСОФ В ТРИ РЪКОПИСА ОТ КРАЯ НА XV ВЕК

Проложното житие на св. Константин-Кирил Философ е широко разпространено в руската ръкописна традиция. То е помествано най-често в състава на руския Пролог под дата 14 февруари. Засега са известни повече от 80 негови преписа. Последното обзорно изследване на преписите от Житието е дело на К. Куев¹, който посочва 42 преписа от Проложното житие на св. Кирил (в пролози и хронографи от края на XIV до средата на XVII в.) само в библиотеките на Санкт Петербург и публикува Житието по най-ранния известен препис в Прилуцкия пролог от края на XIV в. Това изследване на К. Куев дава основания да се смята, че общият брой преписи от Житието е многократно по-голям от известните досега. И наистина, проучването на Людмила Гнатенко² в ръкописните фондове на Института за ръкописи към Централната научна библиотека „В. И. Вернадски“ на Украинската академия на науките в Киев добави още 11 преписа от Житието (от края на XV до началото на XIX в.) към досега известните в науката.

Тук ще бъдат представени три от тези преписи – и трите са поместени в пролози от края на XV в., чийто състав и сравнително ранно датиране дават основание за едно по-специално разглеждане. Описанията на ръкописите са подготвени от Л. Гнатенко, а текстовете на преписите и бележките към тях – от Ст. Бабалиевска³.

1. ПРОЛОГ ЗА СЕПТЕМВРИ-ФЕВРУАРИ

Ръкопис от 80-те години на XV в. Ф. 312 (Соф.)⁴, № 273, 131 с.

Език. Църковнославянски, украински препис.

¹ Куев, К. Проложните жития за Кирил и Методий в Ленинградските книгохранилища. – *Palaebulgarica*, 1985, №1, 8–36.

² Г н а т е н к о, Л. А. Просвітители Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України. Каталог рукописів другої половини XV – першої чверти XX ст. Київ, 1995, 38–44 (Съставителството и предговорът в Каталога са на Л. А. Гнатенко, а въведението е написано от П. С. Сохан).

³ Благодарна съм на директора на Института за ръкописи към Централната научна библиотека „В. И. Вернадски“ на Украинската академия на науките проф. д-р Л. Дубровина за предоставените ми микрофилми от единайсетте преписа на Житието.

⁴ От сбирката на библиотеката на Киево-Софийската съборна църква.

Размер. 2°, 262 x 185 мм. Поле на текста: 222 x 130 мм. Редовете са 24, в две колони.

Количество и степен на съхранение на листовете. Ръкописът съдържа 309 листа. Оригинална пагинация на листовете липсва. Номерацията е от XX в. с обикновено мастило. Наличните тетради са 40, обикновено с по 8 листа. Тетради: 1–6 (липсват), 7 (5 листа, изгубени са трите първи листа), 8 (8 листа, т.е. в тетрадата са съшити 7 листа + л. 73-и, който трябва да стои след 6-и лист в тази тетрада), 9 (7 листа, липсва 1 лист), 10 (6 листа, изгубени са 2 листа между л. 216 и 22), 11 (9 листа, излишен е л. 29-и, който трябва да стои след л. 221), 12–15 (по 8 листа), 16 (9 листа, излишен е л. 73-и, който трябва да стои след 6-и лист), 17–34 (8 листа), 35 (6 листа + л. 29-и, който трябва да стои след л. 221б, след него е изгубен един лист, по-нататък трябва да следва л. 222), 36–45 (8 листа), 46 (5 листа, изгубени са трите последни листа), следващите тетради липсват.

Повреди: 1) липсващи листове в началото и в края на ръкописа; 2) разкъсани са десните полета на л. 246–247, 303–304; 3) прокъсани са л. 138, 148, 171, 186, 189, 272, 293, 304; 4) подлепени са л. 90, 115 (със загуба на текст), 168–169, 180, 204, 265, подлепени са към корицата л. 73, 74, 105б, 253, 307б–309, подлепени са полетата на л. 1–7, 9б–12, 17, 19, 24, 25, 42, 179, 186 (горното поле липсва), 202, 233, 240–241, 248–250, 255–256, 295–297, 304–305; 5) изгубени са ъглите – долния ляв ъгъл на л. 115–116, 153, 307 и горния десен ъгъл на л. 69; 6) откъсната е заедно с текст част от л. 65, а без текст – от л. 252; 7) има мастилени петна на л. 280–281; 8) повредени от личинки на бръмбар кожояд са л. 1–3, 308–309; 9) по листовете на ръкописа има петна от вода и восък. Ръкописът е частично реставриран в първата четвърт на XVII в., за което свидетелства водният знак на л. 11, а също и през XIX в. Краищата на листовете са обрязвани. През XVIII в. са обновени указателите за четене в полетата на ръкописа, нанесени са също редакторски поправки (може би от игумена на Мошногорския манастир Варлаам през 1778 г.).

Материал. Хартия. Водни знаци⁵: Бича глава със звезда, един тип в шест разновидности, разположени смесено: 1) л. 5, 159 и др. – тъждествени на рисунката в албума на Лихачов⁶, № 1051 (1481 г.); 2) л. 12, 19, 93, 229, 308 и др. – подобен на Лихачов, № 1053 (1481 г.); 3) л. 15, 104 и др. – подобен на Лихачов, № 1053 (1481 г.); 4) л. 176 и др. – подобен на Лихачов, № 1056 (1485 г.); 5) л. 85, 87, 160 и др. – подобен на Лихачов, № 1056 (1485 г.); 6) л. 2, 26, 307 и др. – подобен на Лихачов, № 1056 (1485 г.). На хартията от XVII в., с която е бил реставриран ръкописът, а именно на л. 11, има част от воден знак Орел – подобен на Лауцявичюс⁷, № 486 (1611 г.).

Тип писмо. Полуустав от втората половина на XV в., среден и с лек наклон наляво, два почерка: I. л. 1–274; II. л. 274–309б.

Мастило – тъмнокафяво, киновар.

Украса. Заглавията на статиите, големите инициали и заглавните букви са писани с киновар.

⁵ Отпратките към филиграноложките албуми при описването на този и следващите ръкописи се дават съкратено по фамилията на съставителя на албума.

⁶ Л и х а ч е в, Н. П. Палеографическое значение бумажных водяных знаков. Т. 1–3. М., 1899.

⁷ L a u s e v i c i u s, E. Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Vilnius, 1967.

Подвързия. XVIII в.: 285 x 190 x 60 мм. Дъски 15 мм, скосени в средата, подвързани в кожа (цяла) с тъмнокафяв цвят. На корицата е шамповано названието на ръкописа: „Пролог“. Повреди: 1) кожата в ъглите и по ребрата на капака, а също на корицата е протрита; 2) разкъсана е горната част на корицата; 3) форзаците са неравно изрязани и частично изтънели; 4) подвързията на няколко места е повредена от личинки на бръмбар кожояд.

Съдържание. Пролог от втора редакция⁸. Четенията са от 25 септември до 20 февруари.

Липси в текста.

1) Липсва началото на ръкописа – четенията за 1–24 септември и отчасти за 25 септември. Запазена е втората част от текста с паметта на св. Пафнутий и с него 546 мъченици (л. 1): н многы ѿ елннѣ ѡбращаше къ бгѣ. н възываемъ же бываше на оубннство. страны том кнземъ агглы же гнѣ. Между л. 6–7, съобразно текста, трябва да стои л. 73.

2) Между л. 216–22 (два листа) липсва изцяло текстът, четен на 6 октомври (паметта на св. апостол Тома и др.), началото и първата половина от четивото за св. мъч. Сергий и Вах.

3) Между л. 221–222, съобразно текста, трябва да се намира л. 29, а след него – липсващ лист с края на словото на св. Ефрем и паметите на 10 февруари, а също и началото от словото за св. Маркиан, който си свалил ризата и я дал на нуждаещия се. Л. 29 завършва с думите: н повегнетъ снѣ ѿ ѡца. бра ѿ брата. н не помнетъ не начне брата. а женѣ многы вельмн. н оубѣжавѣ радовати...; л. 222 започва с думите: ...brate чресъ законѣ. лѣпо ли бѣ теѣѣ въ црте н ѡдѣжн антоургнсатн. инѣ же съ смнрвнѣмѣ прнпадѣ к ногамъ его гла.

4) Изгубен е краят на ръкописа – от края на паметта на св. мъченик епископ Садоф, с думите: гла възидн къ мнѣ садофоч не болса. азъ бо в чера въздохъ а ты днѣ възидѣши н въ ...

Налице са руски и славянски паметни, например:

л. 6–6б, 28 септември. Памет на св. Вячеслав Чешки.

л. 128, 26 ноември. Освещаване на църквата „Св. Георги“ в Киев.

л. 296б–297б, 14 февруари. Памет на преп. Кирил Философ, учител на славянския език (житие).

Бележки на книжовника: на л. 3б, с украински бързопис от XV в., с тъмнокафяво мастило: Се кннга глглемма прологъ испнсанаа рабомъ бжнмъ.

Приписки.

1) Владетелски надпис от XV в., л. 68, полуустав, тъмнокафяво мастило: Сїа кннга глглемма прологъ испнсанаа в сербахъ⁹.

2) Владетелски надпис, л. 3б, украински бързопис от XVII в., тъмнокафяво мастило: Возврано^х воєводѣ [поврскненна], іако [нзвы^х] нашен.

3) От игумена на Мошногорския манастир Варлаам, 1778 г., л. 1–15, бързопис, тъмнокафяво мастило: нз кннгѣ Мошногорского мнѣтыря быванотекн [... ..] ігүмена Варлаама 1778 годѣ марта л̄ дня я ігүменѣ своєю рскою подпнсалъ.

⁸ Редакциите на Пролога са обозначени според методическите указания на Бубнов, Н. Ю. Славяно-русские прологи. – В: Методическое пособие по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. М., 1973, 274–296.

⁹ Сърби – украинско село, впоследствие град Могильов на Подол.

4) Манастирски, л. 2, бързопис от втората половина на XVIII в., тъмнокафяво мастило: Сна кннга глемага проло монатна Мошен'скаго ддрован ага ѿ з[е]мо наша.

Инвентарни бележки: библиотечен надпис от 1854 г., на л. 1 и повторен на л. 10 и л. 20, бързопис, тъмнокафяво мастило: „Кіево-софійской библиотеки. 1854“.

Допълнителни данни. Печат на форзаците на горната корица на подвързията и на л. 43, 70, 153, 3096 „Библиотека №... Кіево-Софійскаго Собора“. Стари сигнатури: 1) на обратната страна на горната корица № 89; 2) на л. 1 и на печата на форзаца на горната корица № 131.

Описи: Л. А. Гнатенко¹⁰ и Н. И. Петров¹¹.

Забележка. В описа на Петров ръкописът е датиран „от края на XVI в.“ Ръкописът е постъпил в библиотеката на Киевската духовна академия през 1850 г. от Мошногорския манастир.

Въ то днь прѣвна ѿца нашего. Коурина философа оучителя словѣснаго. Въ Селочуьстемъ градѣ въ етерь добро ||¹² родѣнъ мужь именовъ Левъ. саномъ же сотникъ ѿ него родн са влжны Коурназъ. | егда же бы семн лѣтъ втрочнщъ. вндѣ въ снѣ тако нескын воевода съвра вса двца. | н повелѣ Коурнаовн ѿ всехъ нзвратн со|въ едннѡу н възставъ ѿ сна сказа сн ѡцю | н мтрн. н гласта емоу роднтеля его. | храни чадо еже вндѣ. воевода бо аггызъ. | естѣ вжнн. а двца мѡудрость естѣ чнстага. нз да тн боудѣтъ чадо сестра. мв|дра же въ втроча зело. н поаша н въ поллатоу црѣв. н преданъ бы црмъ логофетоу философоу. н въ трн мцн наоучн са всен мѡудростн н четырмн языкы фн|лософноу нзвыкъ. елнньскы. рнмьскы | соурьскы. жндовьскы н бы любнмъ црмъ | не нзволн же честн црѣвы нз паче вжню въ|злюбн. н ѡшѣ на оускорое морѣ н бы мнн | рѣвностъ же нмѣа стго | апла паула. тшаше са за ха пострададн. н посла|нъ бы црмъ въ срацнны стазатн са в вѣ|рѣ. н вблнчн ерѣсь. махмѣтовоу нечтнваго. н вса волхвы пѣрьскыя по|страмн н възвратн са съ вѣанкоу чтыю. || н пакы ѡнде на съвѣрноюу страноу в козары | н оучаше вѣроватн въ ха. н створше сѣвѣтъ | жндовѣ хотеша оувнтн. нз не дасть его | гѣмонъ. дондеже ре не препрнтѣ его не нма|тн властн погочвнтн н. н съвраще са мно|зн жндовьстнн хытрецн. съ агараны на ны. Коурна же шѣ едннъ повѣдн вса. агараны бо тако бѣсовскыя слоугы вблнчнвъ оукорн. | жнды же акы вжнн престоупннкы оукорн н посрамн. | н вбн ѿ ннхъ кртнша са. дроугыя | же нзгнани выша вѣзъ нмѣнья. по семь ндѣ въ Моравоу. н многы наоучн вѣрѣ хвѣ | н Замерна ерѣтнка мѣтвоу оуморн. н | наоустнлз въ стго оувнтн. по семь ндѣ | въ болгары. проповѣдаа ха. таже въ | словѣсы прншедъ. н вса грады по Двнаю | наоучн верѣ хвѣ. н створнша еппа въ Ка|вннѣ градѣ. н молнша н да наоучнтѣ свон | языкомъ кннгамъ. внзъ постнвса .м. днн н кз боу мола са. напса нмъ .л. н .н. | словъ. тако наоучн я словѣснымъ язы|комъ кннгамъ. н сего радн словѣсныи нарн|цает са оучнтель. н тако пожнвъ чюдѣ|са створъ. въ старостн добрѣ к гѣ ѡндѣ. || н погребѣнъ бы въ Кавинѣ градѣ.

¹⁰ Гнатенко, Л. А. Цит. съч., с. 38.

¹¹ Петров, Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве. Вып. 3. Библиотека Киево-Софийского собора. М., 1904, с. 91.

¹² Със знак | се означава краят на реда, а със знак || – краят на страницата.

В състава на този ръкопис са включени и следните старобългарски съчинения:

л. 1286–130а, 26 ноември. Чудото с българина – Слово стго мчника Георги^а въ болгарѣне егоже нзбави ѿ ратн. Нач.: Сказаша Ниснѣзъ черноризецъ жнвын въ манастирн ванзъ Моврьска града рѣмъ снѣкѣнтъ прндѣ рече братъ странствуюани носа крѣтъ ѿ него же многа чюдеса вывахоч¹³.

л. 1866–188а, 25 декември. Климент Охридски – Слово на Рождество Христово. Нач.: Прнстоупнѣе брае н разоумно послоушанѣе да скажю н вамъ снлоу н чть сего дне¹⁴.

л. 2706–272а, 2 февруари. Климент Охридски – Слово на Сретение Господне. Нач.: Днѣ браа законодавѣць законъ свѣршаа акн младѣнець прнноснть въ црквъ земнаго Іерлма.

л. 273а–274а, 3 февруари. Климент Охридски – Слово на предпразненство на празника Сретение Господне. Нач.: Да есте въдоуще брае. Іако всь днѣ праздникъ естѣ внесеныа въ црквъ га нашего іса хса.

¹³ В първите два ръкописа, представени тук, са включени два разказа от „Сказанието за железния кръст“: „Чудото с българина“ и „Чудото с жената“. Ръкописите съдържат и някои четения, срещани според Н. Ю. Бубнов само в първата редакция на Пролога. В Пролог № 273с такава е например паметта на св. Меркурий на 25 ноември, а в Пролог №529/1643п – на св. мъченица Лукия и сина ѝ Емелян на 17 септември. Възможно е тези пролози да представят една подгрупа на пролозите от втората редакция, която съдържа някои четива, характерни за първата редакция на Пролога, а също и посочените разкази от „Сказанието за железния кръст“. Разбира се, това предположение трябва да се подкрепи от наблюдения върху по-широк кръг ръкописи. Тези преписи не са отбелязани в студията на Ангелов, Б. С. Сказание за железния кръст. – В: Из старата българска, сръбска и руска литература. Кн. 3. С., 1978, 61–98. Тук се спирам на тях и защото се придържам към мнението на Б. Ст. Ангелов, че „Сказанието за железния кръст“ е „българска компилация, прославяща св. Георги и разкриваща важни страни из политическия и духовния живот на нашия народ през IX–X в.“ (с. 75).

¹⁴ Дванадесетте предпразнични и празнични слова за Богородичните (за Рождество Богородично, Покров Богородичен и зачатieto на св. Богородица от св. Ана) и Господските празници (Въздвижение, Рождество, Кръщение и Сретение), издадени от Е. В. Петухов (Петухов, Е. В. Материали и заметки из истории древней русской письменности. Киев, 1894, 1–33) по ръкопис № 1324 от Новгородската Софийска библиотека, са свързани за пръв път с името на Климент Охридски от Н. И. Петров (Петров, Н. И. О происхождении и составе славяно-русского печатного Пролога. Киев, 1875, 247–249). По-късните издатели и изследователи на Климент Охридски подлагат на съмнение авторството на Климент Охридски на част от тези слова. Словото за Покров Богородичен например не е включено в тритомното академично издание на Климент Охридски с аргумента, че празникът Покров Богородичен „е установен много късно – чак през първата половина на XII в.“ Останалите слова, издадени за пръв път от Петухов, са включени в: Климент Охридски. Събрани съчинения. Т. 1. С., 1970. Съмнения за Климентовото авторство на предпразничните слова от гледна точка на техните стилови белези и на процеса на установяване на предпразничните четения са изказвани от: Станчев, К., Г. Попов. Климент Охридски. С., 1988, с. 64, 108 (бел. 30); Давидова, С. О „поучениях на дванадесетте празници“ Климента Охридского в Прологе (под печат). Несъмнено е обаче, че те присъстват в състава на пролозите именно като цикъл, в който празничните слова са почти задължителни, а предпразничните понякога отпадат. Климентови, или по-скоро „климентовидни“, тези слова несъмнено принадлежат на старата българска литература и тяхното изследване от гледна точка не на авторството, а на оформянето на богослужебни цикли и тяхното разполагане в сборници с различен характер, е предстоеща научна задача. Нито един от посочените в тази статия преписи не е отбелязан в: Климент Охридски. Цит. съч.

2. ПРОЛОГ ЗА СЕПТЕМВРИ-ФЕВРУАРИ

Ръкопис от 80-те – 90-те години на XV в. Част от конволют от XV–XVII в.: Пролог–Учително евангелие (Пролог от 80-те – 90-те години на XV в.; Пролог от втората половина на XVI в.; Учително евангелие от 1604 г.). Ф. 307 (Золот.-Мих.)¹⁵, № 529/ 1643п.

Език. Църковнославянски, украински препис.

Размер. 2°, 278 x 185 мм. Поле на текста: 225 x 145 мм, 30 реда на страница, в две колони.

Количество и степен на съхранение на листовете. 173 л. от Пролога от XV в., които в конволюта се намират на л. 97–270б (според пълната номерация от XX в. конволютът съдържа 536 л.). Първоначалната пагинация от XV в. липсва. Наличните тетради са 22, обикновено с по 8 листа. Номерацията липсва. Точното деление на тетрадите е нарушено при реставрацията на ръкописа, листовете са защити в 8 части с различно количество листове в тях.

Повреди: 1) липсват листове в началото и в края на ръкописа; 2) книжното тяло е разкъсано, изпадат листове; 3) подлепени са л. 97 (с подновяване на текста с черно мастило), 207 (със загуба на текста на л. 207б), 270; 4) прокъсани са л. 98–99, 104, 134, 135, 142–144, 191–192, 200, 205, 214–215, 216; 5) откъсната е част от дясното поле на л. 182–183; 6) по листовете има восъчни петна. Ръкописът е частично реставриран през XX в., краищата на листовете са обрязани.

Материал. Хартия. Водни знаци: 1) Бича глава с цвете отгоре, л. 97–106 – подобен на Брикe¹⁶ № 14550 (1472–1477 г.), № 14552 (1484, 1488 г.); 2) Лъв, л. 107–124 – подобен на Брикe № 10576 (1487 г.), № 10777 (1497 г.); 3) Бича глава със змия и кръст отгоре, л. 125–172 – подобен на Брикe № 15370 (1484 г.), № 15369 (1497 г.); 4) Везни, л. 173–192 – подобен на Лихачов № 3380 (1491 г.); 5) Пасхално агне, л. 193–270 – подобен на Брикe № 24 (1487 г., 1488 г., 1491 г., 1495 г.) .

Тип писмо. Полуустав от последната четвърт на XV в., дребен и с лек наклон наляво, шест почерка: I. л. 97–124б; II. л. 125–163; III. л. 163–193, 194б–197; 198–208б, 210–212б; IV. л. 193–194, 197б–198, 208б–209б; V. л. 212б–222; VI. л. 222б–270б.

Мастило: наситенокафяво, тъмнокафяво, киновар.

Украза. Заглавията на статиите, инициалите и заглавните букви са писани с киновар. Не са написани заглавията на паметите на л. 132б–134, 191б, като за тях е оставено място.

Подвързия (на конволюта) от XIX в.: 285 x 195 x 70 мм. Картон, подвързан с кожа с мраморен рисунък (кафяво и черно). Водни знаци на форзацните листове: 1) герб на фамилия Гончарови – подобен на Клепиков 1959¹⁷, № 381 (1809 г., 1811 г.); 2) монограм ПЩ/1806 – подобен на Клепиков 1978¹⁸, № 608

¹⁵ От сбирката на библиотеката на Киево-Златоверхо-Михайловския манастир.

¹⁶ B r i q u e t, C. M. Les Filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier des leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600. Vol. 1–4. Leipzig, 1923.

¹⁷ К л е п и к о в, С. А. Филиграни и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX века. М., 1959.

¹⁸ К л е п и к о в, С. А. Филиграни на бумаге русского производства XVII – начала XX века. М., 1978.

(1807 г.). Повреди: 1) кожата в ъглите на капаците е протрита; 2) гърбът на корицата е частично запазен, средната част е отлепена и откъсната; 3) книжното тяло е частично разкъсано; 4) кожата на горната корица е повредена от бръмбар кождод.

Съдържание. Пролог от втората редакция. Четения от 24 октомври до 29 февруари.

Липси в текста. Липсва началото на ръкописа – изцяло четенията за месец септември и за 23 дни от октомври. Текстът започва на л. 93: *Мѣца тогоже въ ка днь стръть стго мчника Арсѣфы и дружнны ѿго четыри тысащъ н .с. н .н. н .г.* Изгубен е краят на ръкописа, текстът прекъсва в края на паметта на св. Никифонт на 29 февруари с думите: *толн каже прѣмдѣть бжїа нзлнїаса въ немь. ꙗко епнстолїю пѣщаше ко скытскымъ оумь. нко н немъ о спсе...*

Налице са руски и славянски паметни, като например:

л. 143–143б, 26 ноември. Освещаване на църквата „Св. Георги“ в Киев.

л. 148–148б, 30 ноември. Кръщение на руската земя от апостол Андрей.

л. 251б–252, 14 февруари. Памет на преп. Кирил Философ (житие). Преписът е публикуван за първи път фототипно през 1995 г. в Каталога на Л. А. Гнатенко¹⁹.

*Приписки*²⁰.

1) Владетелски надпис, л. 208, небрежен полуустав от XVI–XVII в.: *поманн гн рава своего перьхвѣрна. не поманн безаконн мон.*

2) На Иринеѣ Фалковски, л. 1, бързопис от XIX в., тъмнокафяво мастило: „Из числа книгъ Библиотеки Кіево-Михайловскаго Монастыря, переплетена вновь, по причинѣ ветхости, иждивеніемъ нижеподписавшегося; а написана в 1604 году²¹ отъ Христова Рождества, нѣкіимъ Авраамомъ Ивановичемъ Бѣлоборотскимъ, в городѣ Пятигорахъ, какъ изъ подписанія при самомъ концѣ книги сей явствуеъ. 1808-го года, октября 21-го дня. Иринеѣ Епкпѣ Чигиринскій“.

3) На Иринеѣ Фалковски, л. 4–22, бързопис от XIX в., тъмнокафяво мастило: „Изъ числа книгъ Библиотеки Кіево-Михайловскаго Монастыря“.

4) На Иринеѣ Фалковски, на гърба на горната корица от подвързията, бързопис от XIX в., тъмнокафяво мастило: „Библиотечная“.

Инвентарни бележки: библиотечен надпис на л. 1 от XIX в.: „XVI в.“.

Допълнителни данни. Печат, на форзацните листове и на л. 8, 96б, 97, 252б, 253, 270б, 271, 536б: „Кіево-Золотоверхо-Михайловскаго монастыря. 189... г. Библиотека № ...“. Стари сигнатури: 1) на гърба на корицата „138“; 2) на форзацните листове на горната корица „№ 1643“, „XVI в.“; 3) с мастило „1М. 21. Библиотека“. Етикет: л. 176б, бързопис от XIX в. „XV в. Сборник (прологи) Кіево-Михайлов. мон.“.

Описи: Л. А. Гнатенко²² и Н. И. Петров²³.

¹⁹ Г н а т е н к о, Л. А. Цит. съч.

²⁰ Поместени са само тези, които се отнасят до Пролога от XV в. и до историята на Конволюта като цяло.

²¹ В 1604 г. е написано само Учителното евангелие, което влиза в състава на Конволюта, като го завършва. За това свидетелства и приписката на л. 536–536б.

²² Г н а т е н к о, Л. А. Цит. съч., 38–39.

²³ П е т р о в, Н. И. Цит. съч. Вып. 2. Собрания рукописей Киево-Печерской лавры, Киевских монастырей Златоверхо-Михайловского, Пустынно-Никольскаго, Выдубицкого и женскаго Флоровскаго и Десятинной церкви. М., 1896, с. 246.

Въ тѣ днь памать прѣвнаго вѣца нашего Кврнла Философа оучѣла словеснаго :-
 Въ Селюньствѣмъ градѣ въ етеръ доброденъ| моужь именовъ Левъ • | саномъ же сотникъ •
 ѿ него же родн са блаженный Кврнлъ • егда же бы семн | лѣ ѿрочнщъ • вндѣ во | смѣ
 яко некын воевода | събра вса двѣца • н повелѣ Коурнловн ѿ всѣхъ нзвратн совѣ
 еднноу • н воста | въ ѿ сна исповѣда си вѣцю н мѣтрн • н гласта емв рш | днтеля его • хранн
 чадо еже | вндѣ • воевода бо аггль бо | жнн • а двѣца мдртъ чтаа | нз да тн воздетъ чадо
 сестра | мдро же сѣ втроча сѣло | н поаша н въ полатв црвоу | н прѣданъ бы цремь
 логофетоу философов • н въ трн мѣн | наочн са всен мдростн | н четырь мн яззы философію |
 нзвыкъ елннскы • рнмьскы • сурьскы • жндовьскы | н бы любнмь цремь • не нзво | лн же
 чьстн црвы нз паче | бжїю възлюбн н ѿше на Оускорое море • н бы мнхъ | ревность же
 нмѣа стго паоула апла • тцѣаше са за хѣ пострададн • н посланъ | бы црмь въ срацнны
 ста | затн са в вѣрѣ • н обанчн ересь махметовоу нечтн | ваго • н вса влхвы прьскыа |
 посрамн • н възвратн са • | с велнкою чтью н пакы ѿнде на севѣроую стра въ ко | зары •
 н оучаше вѣроватн | въ хѣ, н сътвориша совѣтъ жндова н хотѣша | оубнтн ѿ • но не
 дасть его | гемонъ дондѣже рече не препрнте его не нмате | властн погоубнтн ѿ • н
 со | враща са мнозн жндовь | стн хытретн со агараны || на нь • Кврнлъ же възшедъ | едннъ
 повѣдн вса • агара | ны бо яко бѣсовьскыа слоугы | вбанчнвъ оукорн • жнды же | акы
 бжїа прѣствпнкы вко | рї н посрамн • н вон ѿ ннхъ кртнша са • дровузн же нз | гнана
 быша безъ именовн • | по семь нде въ Моравѣ н многы наоучн вѣрѣ хѣ • н За | мбрїа
 еретнка млтвою оу | морн • нже наоучнлъ сѣ стго оубнтн • по семь нде | въ болгары
 проповѣдаа хѣ, таже въ словесы прншедъ | н вса грады по Двнано наоучно | вѣрѣ хѣ •
 н сътвориша | еппа въ Кавнѣ градѣ н молнша ѿ да наоучнтъ своимъ яззыкомъ кнн | га
 мъ • внз же постнвса .м. днн кз | бгоу моласа • напнса нмъ | .л. н .н. словъ тако
 наоучн а словеснымъ яззыкомъ | кннгамъ, н сего радн словеснын нарицаетса оучнтель, н
 тако пожнвъ чо | деса сътвори • во старостн доврѣ кз гоу ѿнде • н пш | грѣвѣнъ бы во
 Кланѣ градѣ •

В състава на този ръкопис са включени и следните старобългарски съчинения:

л. 18а–18б, 8 септември. Климент Охридски – Поучение на рѣтво прѣстыа вѣца. Нач.: Се прнспѣ братїе врема спенїа нашего.

л. 28а–28б, 14 септември. Климент Охридски – Поучение на воъзвнженїе честнаго крта гна. Нач.: Днь братїе кртъ прѣстын възвнзаетса разрѣшаа прегрѣшенїа наша.

л. 143б–148б, 26 ноември. Чудото с българина – Слово стго мѣнка Гевургїа в болгарннѣ его нзбавн ѿ ратн. Нач.: Сказаше Нвснфъ чернорнзецъ....

л. 182б–183б, 25 декември. Климент Охридски – Слово повченїе на рѣтво хѣ. Нач.: Прнстоупнтѣ братїе н разоумно послоушантѣ да скажю вамъ слнв н чтъ сего днѣ.

л. 200а–200б, 6 януари. Климент Охридски – Поучение на бгоавленїе га нашѣ нс хѣ. Нач.: Прно подобно є вратѣ побннъ доврѣ с вѣрою н любовїю (краят е различен от Климентовото слово).

л. 235б–236а, 2 февруари. Климент Охридски – Поучение на сретенїе гнѣ. Нач.: Днь браа законодавецъ законъ свѣршаа акы младенець прнноснтъ въ црквѣ земнаго Іерлма.

л. 237а–237б, 2 февруари. Климент Охридски – Слово на предпразненство на празника Сретение Господне. Нач.: Да есте вѣдоущѣ брае • яко весь днь праздннкъ есть вонесенне въ црквѣ господа нашего їса хѣ.

3. ПРОЛОГ ЗА ДЕКЕМВРИ-ФЕВРУАРИ

Ръкопис от края на XV в. Ф. 310 (Ниж.)²⁴, № 18.

Език. Църковнославянски, украински препис.

Размер. 2°, 295 x 200 мм. Поле на текста: 225 x 140 мм, 24 реда.

Количество и степен на съхранение на листовете. Ръкописът съдържа 446 листа. Първоначална пагинация липсва. Номерацията от XX в. е с черно мастило. 56 тетради с по 8 листа. В 56-ата тетрада има само 6 листа, но няма откъснати, л. 446б е чист, залепен до корицата на подвързията, по него има следи от проби на перо. Сигнатура, отговаряща на времето на създаване на ръкописа, се намира на лицевата страна на първия лист на всяка тетрада, изписана с тъмнокафяво мастило. Сигнатурата на 11-а тетрада е поставена на обратната страна на последния лист.

Повреди: 1) стари и разкъсани полета на л. 172, 208; 2) разкъсани полета на л. 178, 214, 232, 263, 304, 363, 431, 444–446; 3) изрязани и подлепени са л. 1–2, изрязани са полетата на л. 184, 446, частично е изрязан долният десен ъгъл на л. 3–4 и частично долното поле на л. 91, подлепени са л. 184б, 208б, откъснати са ъглите на л. 160, 441; 4) изрязаната част от текста на л. 16 е обновена през XIX в.; 5) изпадат от книжното тяло л. 1–2, 172; 6) прокъсани са л. 2–5, 24, 58, 76, 232, 244, 264, 245, 405, 441, 445; 7) мастилени петна има на л. 9, 11–13; 8) повредени от личинки на бръмбар кожояд са л. 1–4, 441–446; 9) петна от вода има на л. 396–446; 10) по листовете на целия ръкопис има восьъчни петна. Ръкописът е частично реставриран през XVIII в., краищата на листовете са обрязани.

Материал. Хартия. Водни знаци: 1) Бича глава със звезда, л. 2–15 – подобен на Брике, № 14768 (1489 г.); 2) Бича глава със змия и кръст отгоре, л. 18–442 в две разновидности – с малка змийска глава, подобна на Лихачов, № 1223 (1489 г.), № 1182 (1493 г.), и с голяма змийска глава, идентична на Лихачов, № 1178 (1493 г.).

Тип писмо. Полуустав от края на XV в., едър и прав, три почерка: I. л. 1–384б, 403б–408б, 410–440б; II. л. 385–403б, 409б–410; III. л. 441–446.

Мастило: тъмнокафяво, киновар.

Украса. Названията на статиите (началото на първата е с елементи на везано писмо), инициалите и заглавните букви са написани с киновар.

Подвързия. XV–XVI в.: 305 x 195 x 80 мм. Дъски от 10 мм, подвързани с кожа в тъмнокафяво. На горната и долната корица са пришити късчета кожа, същите, както и на цялостното покритие. На горната корица има следи от шампа. От вътрешната страна на долната корица е залепен последният лист от ръкописа. Повреди: 1) кожата по ъглите на корицата е разкъсана; 2) на горната и на долната част от гърба на корицата са изтръгнати парчета кожа; 3) закопчалките са метални, съхранени са само закопчалките, ремъчетата с кукичките са изтръгнати; металната украса липсва.

Съдържание. Пролог от втората редакция. Четения от 1 декември до 29 февруари. От славянските паметни ще отбележим на л. 378б–380 Памет на преподобния Кирил Философ, учител славянски (житие).

²⁴ От сбирката на библиотеката на Историко-филологическия институт на името на княз Безбородко в гр. Нежин.

Приписки. Стара приписка на л. 91, която не се чете.

Инвентарни бележки. Библиотечен надпис на л. 446, бързопис от XX в. с черно мастило: „Всего 446 листовъ“.

Допълнителни данни. Печат: л. 1 „Историко-Филологического Института кн. Безбородко, п. библиотеки“. Стари сигнатури: от вътрешната страна на горната корица, с тъмнокафяво мастило: 1) 256П525/III.I²⁵ (този номер е указан и на корицата, като над № 256 е залепена новата номерация на Института на княз Безбородко „№ 18“); 2) „707“. Етикети: от вътрешната страна на горната корица, червеникав, и на гърба на корицата, жълт: „Библиотека И.-Ф. Института кн. Безбородко, 18, Рукописн. отд.“.

Описи: Л. А. Гнатенко²⁶, Е. В. Петухов²⁷ и М. Сперанский²⁸.

Забележка: Според Описа на Сперански ръкописът е написан през 1538 г. Той е принадлежал на академик и професор от Московския университет С. П. Шевирьов. През 1876 г. заедно с други 52 ръкописа на Шевирьов е бил купен за библиотеката на Института на княз Безбородко, а през 1934 г. с библиотеката на института е постъпил в ръкописния отдел на Централната научна библиотека „В. И. Вернадски“ към Украинската академия на науките (сега - Национална библиотека на Украйна „В. И. Вернадски“).

Въ тѣ же днь памать прѣвна ѿца ншго Кн|рнла фнлософа| оучнтеля сло|въньскаго:~

В Селоуньстемь градѣ въ етерь добронравенъ мѡ|жь нменемь Ле|въс• саномъ со|тннкъ• ѿ не|го же родн са вла|женын Кнрн|лз• егда же бы | .з. лѣ ѡт|рочн|щє• н вндѣ во| снѣ тако нѣкын воевода• събра вса двца• н повелѣ Кнрн||ловн ѿ всѣ нзз|вратн себѣ е|дннѡу нмене|мь Софїю• н| възста ѿ сна ска|за ѡцю н мѡтрн•| н гл҃аста емоу| роднтеля его•| храни чадѡ еже вндѣ• воевода| бо аг҃лаз бжїн| есть• а двца| мдрѣт чѣла•| но да тн воуде| чадѡ сестра• мѡдрѣ въ ѡт|роча| зѣла• поа|ша же его в пола|тоу цѡвоу• ї пре|данъ бы цр҃мь| логфетоу фн|лософоу• н въ .г. | мцн наоучн са всен хнтростн| н мдрѣтн• четырмн языкы фн|лософь наоучн| вса• елнньскы•| сурьскы• рнмь|скы• жндѡвь|скы• бы любн|мь цр҃мь• н не н|зволн чѣн цр҃вы•| но паче бжїю въ|злюбн• н ѡшѣ | на оуское море• н| бы мнѣ• ревность же нмѣа ст҃го| апла павла• са|мъ потщашѣ за| хл҃а пострада|ти• н по| сланъ бы цр҃мь| во странѡу сра|цннъ• н ста|зати са ѡ въ|рѣ|• н ѡвланчн ересь махметѡвоу не|чѣнѡаго• н вса волзхвы ерескы| доу|корн• н въ|звратнвса с ве|лнкою чѣїю•| н пакы ѡнде на| сѣверскою сѣ|транѡу в коза|ры• н оучаше| въ|рѡвати во хл҃а• н створше| съвѣ жндѡве| хотѣша оубн|тн. но не да его| ремонъ• дондеже оупрнте его| н ре не нмать| властн оубн|тн| его• н събра|ша са мнози хнтрцн жндѡвь|стнн• съ ага|раны на нь• Кн|рнлз же едннъ шѣ повѣдн вса• агараны бо |а|ко въ|совьскыа слоу|гы• обан|чнвъ н оу|корн•| жндѡве же тако бжїн ѡстоупн|ннкн посрамншѣ•| овн ѿ

²⁵ Номер от личната библиотека на професора от Московския университет С. П. Шевирьов.

²⁶ Гнатенко, Л. А. Цит. съч., с. 39.

²⁷ Петухов, Е. В. Заметки о некоторых рукописях, хранящихся в библиотеке Историко-филологического института кн. Безбородко. Киев, 1895, № 1, с. 3.

²⁸ Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института кн. Безбородко в г. Нежине (Описание составлено М. Сперанским.). Кн. 1. Нежин, 1900, 4–45.

ннхъ крѣстнша са• дрѣзѣнн же іако безѣ| нмѣнѣа нзгнѣнн быша• по се|мь нде в
 Мора|воу• н многн| наоучн върова|тн въ хѣ• н За|мѣрна еретн|ка мѣтвоу оу|морн• нже
 наоустнлѣ оубнсь|тво• по семь нде в болгары проповѣдаа хѣ•| тако же во словѣ|ны
 прнше вса| грады наоучн по Доунаю хѣтѣ| върѣ• н ство|рнша еппа в Ка|наанѣ градѣ•|
 н молнша да на|оучнтъ своимъ| ѣзыкомъ н кынгамъ• внз же постнвса| .м. дннн• кѣ
 бгоу| моласа• н на|пнсавъ нмъ .л. | словъ• н .н. н тако наоучн д| словѣнскимъ|
 ѣзыкомъ н кнн|гамъ• сего радн| словѣнскимъ| оучнтель• н тако пожнвѣ| н чюдеса
 ство|рн кѣ гоу ѿнде•| н погребенъ бы | в Канаанѣ градѣ :-

В състава на този ръкопис са включени и следните старобългарски съчинения:

л. 57а, 9 декември. Климент Охридски – Пооученіе на зачатіе стѣн бѣн.
 Нач.: Възлюбленнн, днѣ спсению нашему начатокъ зачинается н плоднтся во оут-
 ровѣ праведныа Анны.

л. 62а, 10 декември. Презвитер Козма – Слово Козмы презвнтера, о мнѣсѣ не
 хетащнхъ бытн съ черннцн, нн подлежатн страдѣ монастырьскон. Нач.: Дрѣзѣн нбо н
 в затворы влазатъ, да своа вола творатъ²⁹.

л. 138а–140а, 24 декември. Климент Охридски – Пооученіе на преѣзражнество
 рѣтва хѣа. Нач.: Да есте въдоуще братіе іако всн днѣ постъ преѣражнкомъ гннмъ.

л. 141б, 25 декември. Климент Охридски – Пооученіе на рѣтво хѣо. Нач.:
 Прнстоупнте браѣ н снве, послоушанте разоумно да скажъ вамъ слоу н чтѣ сего днѣ.

л. 206б–208а, 6 януари. Климент Охридски – Повченіе на крщеніе га ншго нса
 хѣа. Нач.: Прнсно подобно естъ браѣ, повнѣгъ добрѣ с въроу н любовію.

л. 270а, 21 януари. Презвитер Козма – Слово Козмы презвнтера кѣ еппмъ н
 попомъ, пасоущнмъ стадо хѣо. Нач.: Не погребанте таланта в пнцѣ, нн скрынте внсера
 гна въ пѣанствѣ.

* * *

И в трите представени тук ръкописа са дадени и славянските названия на
 месеците (мѣць генварь рекомын просннець; февраль, рекомы сеченъ).

В трите преписа на проложното Кирилово житие могат да се отбележат
 следните особености (в сравнение с публикуваните от К. Куев преписи и с
 останалите 8 преписа от каталога на Л. Гнатенко):

Епизодът със съня на младия Кирил е представен най-пълно в преписи-
 те в хронографите (напр.: Н повелѣ Костантнноу ѿ всѣхъ нзвратн себѣ еднноу
 добрѣншоу всѣхъ, н нзврд нменем Софню – Гнатенко № 12). Без фразата добрѣншоу
 всѣхъ това четене съдържа и някои пролози (№ 7 „Никифоров“, № 22 и др.
 по Куев). № 1 и № 2 тук дават текст с най-голям пропуск: Н повелѣ Коуриловн ѿ
 всѣхъ нзвратн себѣ еднноу.

²⁹ Словата на Презвитер Козма са често срещани в пролозите от втората редакция. Тук
 те са идентифицирани въз основа на изследването на: Б е г у н о в, Ю. К. Козма Пресвитер в
 славянских литературах. С., 1973, 41–42 („Слова“ Козмы Пресвитера в составе второй редак-
 ции Пролога“), 410–416 (текст).

Както повечето преписи, представените тук дават пълния текст за усвонената от младия Константин византийска мъдрост: н въз три мѣн наочн са всен мѣдростн н чѣтыр мн ѣзы фнлософїю нзвыкѣ еанньскы. рнмьскы. сурьскы. жндовьскы. (В Прилуцкия пролог е пропусната фразата: всен мѣдростн н чѣтыр мн ѣзыкы фнлософїю нзвыкѣ.)

Срещу израза от Прилуцкия пролог н ѡшедѣ на рнмское море н бы мннхѣ № 1 и № 2 тук дават н ѡше на оускорое море н бы мннхѣ. Това е единственото известно ни четене на характерното за повечето преписи оускорое море като оускорое море. Промяната в назоваването на хидронима, характерна само за тези два преписа, дава основания да се мисли за определена близост между тях (съдържащите се в двата ръкописа старобългарски съчинения подкрепят и едно по-смело предположение за близост между самите ръкописи).

Срещу вероятно механичния пропуск в Прилуцкия пролог напнсаѣ нмѣ . л. словѣ н .н. н тако пожнѣѣ чюдѣса створѣ, представените тук преписи дават пълното четене: напса нмѣ .л. н .н. словѣ. тако наочн ѣа словѣснымѣ ѣзыкомѣ кннгамѣ. н сега радн словѣсным нарнцает са оучнтель. н тако пожнѣѣ чюдѣса створѣ. № 1 и № 2 тук дават интересното (и отново само в тях отбелязано) четене словѣсным нарнцает са оучнтель, словесным нарнцает са оучнтель.

Изписването на името на града, в който е погребан св. Кирил, е направено по толкова различни начини (останалите киевски преписи дават следните варианти: Канаѡнн, Каѡнѣ, Канаѡнѣ, Катаѡнѣ, Канагонѣ, Катаѡнѣ, Такаѡнѣ, Канаѡнѣ). Това дава достатъчно основания да се мисли, че топонимът е бил неизвестен на преписвачите. Поради това трябва да се предположи, че ако има контаминация на Кирил Философ с Кирил Катански и/или с Лъв Катански³⁰, то тя е осъществена при първоначалната компилация и въвеждането на текста в руската ръкописна традиция, а за преписвачите на житието топонимът има смисъл на далечно място, известно от християнската история (има колебания и в изписването на името на Лъв, епископ Катански – например в първия представен тук ръкопис: л. 309а Лѡѡ еппа Катаѡнѣска). От друга страна, доста сходното изписване на името на Замбрий потвърждава мнението на К. Куев, че „името Замбрий като синоним на възлшебник, чародей, магесник, неверник и т.н. е било широко популярно през Средновековието“³¹ (в третия представен тук ръкопис четем в прението на папа Силвестър с евреите: Замбрнн же нѣкое дѣѡвольское рѣ слово во оучо выкоу.³²)

³⁰ За историята на идеята за смесване на Константин-Кирил Философ с Кирил, епископ Катански, вж.: Ч е ш м е д ж и е в, Д. Кирил Катански и Константин-Кирил Философ. – Palaeobulgarica, 1992, № 3, 55–60. За контаминация между Кирил Философ и Лъв, епископ Катански, са се изказвали: Архим. С е р г и й. Полный месяцеслов Востока. Т. 2. М., 1875, с. 139; Д ж у р о в а, А., К. С т а н ч е в. Южнославянски материали в ръкописната сбирка на папския източен институт в Рим. – Год. СУ. Научен център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“, 1987, № 1, с. 349.

³¹ К у е в, К. Цит. съч., с. 35.

³² Според О. Бодянки, Ал. Т.-Балан и Кл. Иванова появата на Замбрий в житието на св. Кирил е най-вероятно отзвук от пренията на папа Силвестър с евреина Замбрий. Вж.: Б о д я н с к и, О. О времени происхождения славянских письмен. М., 1855, 65–75; Т е о д о р о в - Б а л а н, А. Кирил и Методи. Св. 2. С., 1934, с. 36 – „отнася се до еретик, вероятно по летописа Хамартолов“; И в а н о в а, К. Стара българска литература. Т. 4. Житиписни творби. С., 1986, с. 515.

Проложното житие на св. Константин-Кирил Философ все още е сред сравнително слабо проучените кирило-методиевски извори³³. То е привличало вниманието на учените най-вече за сравнение с данните, изложени в Пространното житие на св. Константин-Кирил Философ и в другите основни кирило-методиевски извори. Късните, макар и многобройни преписи от Житието, известните неясноти в текста, свързани с вероятна по-късна редакторска намеса, карат повечето учени да се въздържат от категорични мнения за времето и мястото на възникване на Житието, макар че хипотези за историята на неговото създаване са изказвани неведнъж. В сферата на хипотезите е и реконструкцията на неговото създаване и разпространение, която предлагаме тук. Промените и пропуските в един от най-ранните преписи в Прилуцкия пролог говорят за съществуването на предходна ръкописна традиция. Създаването на Житието и съхраняването му в ръкописната традиция трябва несъмнено да се свърже с въвеждането на Пролога в славянската богослужбена практика. Най-вероятно Житието е създадено в България³⁴ във връзка с попълването на Пролога със славянски памети. Отпадането на Житието от българската ръкописна традиция най-вероятно трябва да се свърже с реформата на Патриарх Евтимий³⁵ и предприетата от него ревизия на богослужбените книги, която вероятно е включвала и ревизия на честваните в различни краища на България с различни текстове славянски светци. За активна намеса на Евтимий в утвърждаването на кръга от почитани в България светци говорят и написаните от него жития. При пренасянето на Житието в руския Пролог е извършена промяна в текста, която засяга частта след отиването на св. Кирил в Моравия и която може да се дължи на две причини – липса на последната част от текста, пренаписана по службата на светеца или несъгласие на книжовника с изнесените там факти, довело до пренаписване на финала на Житието и може би редактиране (най-вероятно свиване) на целия текст.

Историята на текста на Проложното Кирилово житие може би ще бъде разбрана най-добре, ако бъде поставена в контекста на все още слабо проучената история на Пролога в средновековната славянска книжовност. Казаното от Г.М. Прохоров за Филиповата Диоптра важи напълно и за състоянието на проучванията върху Пролога: „Как это ни парадоксально, но именно те произведения, которые пользовались в средневековой России наибольшей популярностью, наименее знакомы исторической науке, и напротив: те, что сохранились в минимальном числе списков (или вовсе не сохранились), изучены лучше всего. Это хорошо объясняется стремлением ученых к исследо-

³³ В научно обращение Проложното житие на св. Константин-Кирил Философ е въведено още през 1825 г. с публикувания от М. Погодин (и подготвен от М. Сперански) своден текст от два преписа на Житието в приложението към руския превод на книгата на Й. Добровски „Кирилл и Мефодий, словенские первоучители“.

³⁴ Такова е мнението на: В о р о н о в, А. Главнейшие источники для истории св. Кирилла и Мефодия. Киев, 1877, 205–207; Ф л о р я, Б. Н. Кирилло-Мефодиевские традиции в развитии средневековой болгарской культуры. – В: История, культура, этнография и фольклор славянских народов (X международный съезд славистов). М., 1988, 159–168. Според Б. Н. Флоря Житието е създадено през втората половина на XI в. в България.

³⁵ По този въпрос вж. и: Ч е ш м е д ж и е в, Д. Кирил и Методий в българската историческа памет през Средновековието (под печат).

ванию прежде всего оригинальных, а не переводных сочинений, а также к высокому качеству и прижизненному завершению текстологических исследований, но приводит, как мы увидим, к непониманию самих оригинальных русских сочинений и грозит появлением „обратной перспективы“ в общей картине наших научных представлений³⁶.

Ludmila Gnatenko (Kiev, Ukraine), Stoianka Babalievskia (Sofia, Bulgaria)

THE SHORT VITA OF ST CYRIL THE PHILOSOPHER
IN THE THREE MANUSCRIPTS OF THE LATE 15TH CENTURY

(Summary)

Three manuscripts dating from the late 15th century are presented in this study. They are kept in the National Academy of the Ukrainian Library. They all include writings of Old Bulgarian men of letters from the 9th and 10th centuries. In this study special attention is paid to the Vita of St Cyrill the Philosopher. Its full text is published here in accordance with the three copies. These copies are analysed and compared with those published so far. Some considerations are given to the fate of this Vita within the framework of the Old Bulgarian literary tradition.

³⁶ Прохоров, Г. М. Памятники переводной и русской литературы XIV–XV веков. Л., 1987, с. 62.